

Θὰ ἦτο λοιπὸν εὐχῆς ἔργον, ὅπως αἱ γόνιμοι καὶ ἐμφορούμενοι πνεύματος βαθέως ἱστορικοῦ ἰδέαι αὐταὶ τοῦ συγγραφέως τύχωσι τῆς δεούσης προσοχῆς παρὰ τῶν ἐνδιαφερομένων πολιτικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν κύκλων, καὶ ὅπως αὐτὸς οὗτος ὁ συγγραφεὺς ἀντικειμενικοποιήσῃ ταύτας εἰς λεπτομερεστέρας ἐργασίας ἐπὶ τῆς ἱστορίας τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ καὶ τῶν λαῶν τῆς Μέσης Ἀνατολῆς.

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΜΕΛΟΥΣ

ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ. — Ἀπὸ Ἐπιδαύρου εἰς Ἅγιον Ὄρος, ὑπὸ Σπυρ. Μαρινάτου*.

Εἶναι γνωστὴ ἡ συνήθεια τῶν ἀρχαίων Ἀσκληπιείων, ὅπως διηγήσεις περὶ ἰαμάτων, ἐνυπνίων καὶ θαυμάτων ἐγγράφονται ἐπὶ στηλῶν ἐκτεθειμένων εἰς κοινὴν θέαν. Κυριώτατα γνωρίζομεν τοῦτο ἐκ τοῦ Ἀσκληπιείου τῆς Ἐπιδαύρου, ἀλλὰ καὶ τὸ Ἀσκληπιεῖον τοῦ Λεβῆνος ἐν Κρήτῃ παρέσχεν ἀναλόγους διηγήσεις. Τὰ ἰάματα τοῦ Ἀσκληπιοῦ ἐν Ἐπιδαύρῳ ἐξέδωκε πρῶτος ὁ Καββαδίας, ἔκτοτε δὲ σειρὰ πολλῶν λογίων ἠσχολήθη περὶ ταῦτα. Εἰδικὸν βιβλίον ἐξέδωκεν ὁ Herzog, ὁ δὲ τελευταῖος πραγματευθεὶς ταῦτα εἶναι ὁ καθ. Werner Peek, ἐπενεργῶν πολλὰς καὶ σημαντικὰς νέας ἀναγνώσεις ἢ βελτιώσεις.

Πράγματι, ἡ κατάστασις τῶν ἐπιγραφῶν εἶναι κακὴ καὶ ἡ ἀνάγνωσις ἀναγκαίως ἐπισφαλῆς¹.

Τὸ ἐνδιαφέρον ἡμᾶς ἐνταῦθα εἶναι τὸ ὑπ' ἀρ. XLVI θαῦμα τῆς στήλης Γ', τὸ ὁποῖον παρατίθεται ἐξ ἀνάγκης ὀλόκληρον ἐνταῦθα κατὰ τὴν τελικὴν ἔκδοσιν τοῦ Peek:

- 8 *Καλλικράτεια* θησαυρόν. αὐτα τε-
 λευτάσαντός οἱ τοῦ ἀνδρός, αἰσθημένα δὲ ὅτι εἶ[η] πει τῶι ἀνδρὶ χρυσίον κατορωρ-
 γμένον, ἐπεὶ οὐκ ἐδύνατο μιστεύου[σα] εὐ[ρεῖν], ἀφίκετο εἰς τὸ ἱερόν ὑπὲρ τοῦ θη-
 12 *σαυροῦ* καὶ [ἐγκαθ]εῦ[δον]σα ὄψιν εἶδε· ἐδόκει αὐτᾷ ὁ θεὸς ἐπιστάς εἰπεῖν, Θα[ρρη]-
 λιῶν]ο[ς] μὴν]ὸς | ἐμ μεσημβρία ἐν τῆι λέοντος κεί[σθ]αι τὸ χρυσί[ον]. ἀμέρα]ς [δὲ

* SPYR. N. MARINATOS, Von Epidaurus nach Athos.

1. W. PEEK, Fünf Wundergeschichten aus dem Asklepieion v. Epidaurus, Abh. d. sächsischen Acad. d. Wiss. zu Leipzig, Phil. - hist. Klasse 56, Heft 3 (Akad. - Verlag, Berlin 1963). R. HERZOG, Die Wunderheilungen von Epidaurus 1931. Π. ΚΑΒΒΑΔΙΑΣ, ΑΕ 1918, 162 ἐξ. — Περαιτέρω βιβλιογρ. παρὰ ΠΕΕΚ, ἔ.ἀ. 1 — 2. Ἡ θεμελιώδης δημοσίευσίς τῆς μεγάλης στήλης, ἥτις εἰδικώτερον ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα : IG IV² 123.

γε]νο|μένας ἐξῆλθε καὶ οἴκαδε ἀφικομένα τὸ μὲν πρᾶτ[ον ἐν τᾷ] κ[εφαλ]ᾷ| τοῦ
 16 λέοντος τοῦ λιθίνου ἐμάστενε· ἧς δὲ πλατίο[ν ἀρχαῖό]ν [τι μν]ᾶμα | ἐπίθεμα ἔχον λί-
 θινον λέοντα. ἐπεὶ δ' οὐχ ἠῤῥισκε[ν, ἐξεπ]ό[ντος] αὐτᾷ μάντιος διότι οὐ λέγοι ὁ
 θεὸς ἐν τᾷ λιθίνοι [κεφαλᾷ] [τὸν θ]η|σανρὸν εἶμεν, ἀλλ' ἐν τᾷ σκιᾷ τᾷ γι-
 νομένα ἀπὸ [τοῦ λέ]οντ[ος] ἐν τω[ι] | Θαρρηλιῶνι μὴνι περὶ μέσσον ἀμέρας, μετὰ
 20 δὲ τοῦτ[ο πο]ιοιμένα [ἔρευ]|ραν ἄλλαν τοῦ χρυσίου τὸν τρόπον τοῦτον ἀνῆρε τὸν
 θησανρὸν καὶ | ἔθυσε τωι θεῶι τὰ νομιζόμενα.

Ἀπὸ ἀπόψεως συμπληρώσεως ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα, ὅτι μετὰ τὴν συμπλήρωσιν Peek ἐν στ. 13 δημιουργεῖται μία δοτικὴ τοπικὴ ἄνευ ἀποδόσεως : ἐδόκει ὁ θεὸς ἐπιστὰς εἰπεῖν, τὸ χρυσίον κεῖσθαι ἐν τῇ λέοντος — —. Εἴμεθα κατὰ ταῦτα ὑποχρεωμένοι, νὰ συμπληρώσωμεν μίαν ἀποπεσοῦσαν λέξιν. Διὰ τοῦτο συνεπλήρωσαν ὁ μὲν Hiller ἐ[ν]τὸ[ς] λέοντος κε[ῖσθαι], ὁ δὲ Herzog ἐ. λ. κε[ῖσεται].

Οὐδεμία ἀμφιβολία, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Peek (ἔστις ἠδυνήθη νὰ ἐξετάσῃ καὶ τὴν στήλην ἐν Ἐπιδαύρῳ, εἰ καὶ ὑπὸ συνθήκας οὐχὶ ιδεώδεις) σημειοῦ πραγματικὴν πρόοδον. Πρὸς πλήρη ὅμως ἀποκατάστασιν ἀπαιτεῖται ἄλλη λέξις ἀντὶ τοῦ κεῖσθαι, τὴν διόρθωσιν δὲ θὰ παράσχω ἀνεπιρίστως διήγησις περὶ ὁμοίου θαύματος ἐξ Ἁγίου Ὁρους. Τὴν διήγησιν ταύτην δημοσιεύει ὁ Πορφύριος Οὐσπένσκι, Δεύτερον Ἀθωνικὸν ταξίδιον, Μόσχα 1880. Τὸ βιβλίον εἶναι γεγραμμένον ρωσιστὶ καὶ διὰ τοῦτο δὲν δύναμαι νὰ παράσχω περισσοτέρας λεπτομερείας ταύτην τὴν στιγμὴν. Τὸ τμήμα τοῦ κειμένου, ὅπερ ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα, ἔχει ὡς ἐξῆς (ἐ. ἀ. σ. 314 ἐξ.) :

Ἀπέναντι τοῦ ἁγιωνύμου ὄρους κατὰ τὸ μέρος ὅπου τὸ ἱερὸν αὐτὸ Μοναστήριον ἴδρυται, ὑπάρχει τις χερσόννησος ὀνομαζομένη κοινότερον Λογκός, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀποκτήσει μετόχιον ὁ ἅγιος Νεόφυτος· πλησίον δὲ τοῦ μετοχίου εἰς τὸν τόπον του ἐπάνω, ἦτον μία στήλη ὄρθιος στημένη ἐκ χρόνων παλαιῶν, καὶ εἰς τὴν κεφαλὴν τῆς εἶχεν ἐκτύπωμα ἀνθρώπου λαξευτόν, καὶ γράμματα διαλαμβάνοντα τάδε : « Ὁ κρούσας με κατὰ κεφαλῆς εὗρίσκει πλῆθος χρυσίου » καὶ οὐδεὶς τῶν ἀναγιγνωσκόντων διαβατῶν ἠμπόρεσε τόσους χρόνους νὰ ἐννοήσῃ τὰ γραφόμενα, ἀλλὰ κατὰ κεφαλῆς ὄλοι κρούοντες, καὶ τὴν στήλην καταθλάττοντες, ἐψεύδοντο παρὰ τῶν γραφομένων· κατὰ θεῖαν οἰκονομίαν καὶ τοῦτο, διὰ νὰ ἀγιάσῃ καὶ θαυμαστώσῃ ἐν καιρῷ τὸ ἱερὸν αὐτὸ Μοναστήριον· καὶ ὅτε εὐδόκησε, τότε καὶ ἀπεκάλυψε τὴν ἀπόκρυφον ἔννοιαν τῶν γραφομένων, κατὰ θεῖαν ἐπίπνοιαν, εἰς τινὰ νέον ὀνόματι Βασίλειον, ὅπου εἶχε διωρισμένον ὁ ἅγιος Νεόφυτος εἰς ἐκεῖνο τὸ μετόχιον. Αὐτὸς πολλάκις ἀπερχόμενος εἰς τὸν τόπον τῆς στήλης, ἐθαύμαζε τὰ ὀρώμενα, καὶ μὴ νοούμενα· ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν, ἅμα ὁποῦ ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ἐπορεύθη αὐθις εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος τῆς στήλης, καὶ ἐκεῖ πάραυτα σοφισθεὶς ἀπὸ θείας ἐμπνεύσεως, ἔκρουσε τὴν κεφα-

λήν τῆς σκιάς, ἤγουν ἔσκαψε τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς γῆς ὅπου ἐπεσκίαζεν ἡ κεφαλὴ τοῦ ἀγάλματος τοῦ ὄντος ἐντυπωμένου εἰς τὴν κορυφὴν τῆς στήλης, καὶ εὔρε πλῆθος χρυσοῦ εἰς χαλκοῦν λέβητα ἤγουν καζάνιον πεπληρωμένον, καὶ ἔκ τινος μαρμάρου καλυπτόμενον... κλπ.

Ὡς βλέπει τις ἀμέσως, ἡ λύσις τοῦ αἰνίγματος εὐρίσκεται εἰς τὴν λέξιν *κεφαλὴ* καὶ ἐπομένως εἰς τὸ κείμενον τῆς Ἐπιδαύρου, τὸ ὁποῖον πιθανῶς εἶναι τὸ πρωτότυπον, πρέπει νὰ συμπληρώσωμεν τὸ *κεῖ[σθ]αι εἰς κεφ[αλ]ᾶι*.

Τὸ ζήτημα, περὶ τοῦ πῶς ἐπέζησεν ἡ διήγησις αὕτη, ἀφήνεται ἀναπάντητον ἐνταῦθα. Τὸ θέμα τοῦ κεκρυμμένου θησαυροῦ ἠρευνήθη ὑπὸ τοῦ Blinkenberg εἰς ἐργασίαν δανιστῆ γραφεῖσαν, τὰς δὲ κυριωτέρας παραλλαγὰς τοῦ μύθου ἀναδημοσιεύει ὁ Rudolf Herzog¹. Ἡ παλαιότητα ἐξ αὐτῶν (λατινιστῆ) ἀπαντᾷ παρὰ DICK, *Gesta Romanorum*, καὶ ἀνήκει εἰς τὸν 14ον αἰῶνα. Σχετίζεται ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὴν διήγησιν τοῦ Ἁγίου Ὁρους, διότι ἀμφότεραι ὁμιλοῦσι περὶ ἀνθρωπίνης κεφαλῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὴν διήγησιν τῆς Ἐπιδαύρου, διότι ἀναφέρει *Kalendas maii*, ἤτοι τὸν Ἰουλιανὸν μῆνα. Ἡ μεσημβρία ὅμως τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Ἐπιδαύρου μεταβάλλεται ἐνταῦθα εἰς *sole oriente*, ὡς καὶ εἰς τὸ Ἀγιορειτικὸν θαῦμα μετατρέπεται εἰς «ἄμα ὅπου ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος». Μία περαιτέρω παραλλαγή τοποθετεῖται εἰς τὸ 1798 χρονικῶς, τοπικῶς δὲ εἰς τὸ μοναστήριον Sankt Vito, μεταξὺ Νεαπόλεως καὶ Νόλας τῆς Καμπανίας. Ἐνταῦθα πρόκειται περὶ ὄρθιου κίονος, ἀλλ' ἐνδιαφέρουσα εἶναι ἡ ἐπιγραφὴ, ἣτις ἀνέφερε γαλλιστί: Κατὰ τὴν 1ην Μαΐου ἐκάστου ἔτους, κατὰ τὴν ἕκτην πρωϊνὴν ὥραν, ἔχω χρυσοῦν κεφαλὴν. Τὰ στοιχεῖα κεφαλὴ καὶ ὁ μῆν *Μαῖος* προδίδουν τὴν στερεὰν παράδοσιν. Ἄλλη διήγησις ἐκ Posen, δημοσιευθεῖσα τῷ 1893, ἀναφέρει ὅτι Γάλλοι εἶχον κρύψει θησαυρὸν καὶ εἶχον στήσει πάσσαλον ὄρθιον μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς «A la tête». Ἀπεδείχθη δὲ ἐνταῦθα, ὅτι ὁ θησαυρὸς εἶχε ταφῆ κατὰ τὸ σημεῖον, ὅπου ἐρρίπτετο ἡ σκιά ἐν ὥρᾳ μεσημβρίας. Ἦτοι ἔχομεν τὰ στοιχεῖα: κεφαλὴ καὶ μεσημβρία, ἅτινα συμφωνοῦσι πρὸς τὸ κείμενον τῆς Ἐπιδαύρου. Ἐπομένως ἡ συμπλήρωσις «ἐν τῇ λέοντος κεφαλᾷ τὸ χρυσοῖον» ἐπὶ τῆς ἐπιγραφῆς τῆς Ἐπιδαύρου δέον νὰ θεωρηθῆ ἀναμφισβήτητος.

Ὁ Herzog κατώρθωσε νὰ εὔρη ἀνάλογόν πως διήγησιν καὶ εἰς τοὺς Αἰσωπείους μύθους. Τοῦτο θὰ ἠρμῆνευεν ἴσως τὴν μεγάλην διάδοσιν τῆς ἐν λόγῳ μυθοπλαστίας, ἣτις δύναται νὰ θεωρηθῆ παγκόσμιος, ἀφοῦ ἔχει φθάσει κατὰ Herzog μέχρι καὶ τοῦ Θιβέτ. Πάντως τὰ Αἰσώπεια κείμενα δὲν ἔχουσιν ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὰς μνημονευθείσας νεωτέρας μυθοπλαστίας, αἵτινες μόνον ἐκ τοῦ κειμένου τῆς

1. CHR. BLINKENBERG, *Statuen med guldhoveded*, Danske studier 1928, 97 — 113. (non vidi). R. HERZOG, ἔ. ἄ. 114 ἐξ.

Ἐπιδαύρου δύναται νὰ ἐξηγηθῶσιν, ἐκτὸς ἐὰν εὐρεθῇ τρίτον τι ἀρχέτυπον ἀμφότερων. Ὁ Blinkenberg, ὡς ὁ Rudolf ἀναφέρει, καταλέγει καὶ καταστροφὰς ἀρχαίων ἀγαλμάτων καὶ ἐπιγραφῶν εἰς μεσαιωνικοὺς καὶ νεωτέρους χρόνους, ἐπισκοπῶν εὐρέσεως ἐντὸς αὐτῶν θησαυροῦ. Ἴσως ἐδῶ πρέπει νὰ ἀποδώσωμεν τὴν κατατεμάχισιν τοῦ μεγάλου μαρμαρίνου Ἀσκληπιοῦ τοῦ Λεβήνος. Ἡ ὑπὸ τοῦ Ὀδυσσεύς Ἀνδρούτσου καὶ τῶν παλληκαριῶν του θρυλουμένη θραῦσις τοῦ Λέοντος τῆς Χαιρωνείας ἀποτελεῖ τὴν τελευταῖον ἀντίκτυπον τῆς αἰωνοβίου μυθιστορίας, ἧς πρώτην μνησίαν κατέχομεν εἰς τὴν στήλην τῶν ἱαμάτων τοῦ Ἀσκληπιοῦ τῆς Ἐπιδαύρου¹.

ΣΗΜ.—Τῇ βοήθειᾳ τῆς ρωσσομαθοῦς φοιτητρίας δ. Ἡροῦς Βαλσαμάκη, ἣν θερμῶς εὐχαριστῶ καὶ ἐντεῦθεν, ἐξάγονται τὰ ἀκόλουθα στοιχεῖα ἐκ τοῦ βιβλίου τοῦ Οὐσπένσκι: 1) Ἡ ἀνωτέρω παρατεθεῖσα διήγησις (Οὐσπ., σ. 314 ἐξ.) εὐρίσκεται εἰς τὸ Προσκυνητᾶριον τοῦ Δοχειαρίου, τυπωθὲν τῷ 1843. 2) Ἀναφέρεται τὸ θαῦμα εἰς τὴν Α' καὶ Β' περιγραφῇ τοῦ Ἄθω ὑπὸ Barski, 1725 καὶ 1744 (Οὐσπ., ἔ.ἀ., 113, 115). 3) Ἀναφέρεται εἰς τὸ Προσκυνητᾶριον Ἰωάννου Κομνηνοῦ, τυπωθὲν τῷ 1701 (Οὐσπ., ἔ.ἀ., 116). 4) Μνησία τοῦ θαύματος ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν διαθήκην τοῦ Ἡγουμένου τῆς μονῆς Ἁγίου Νεοφύτου, ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ ὁποίου ἐγένετο τὸ θαῦμα. Οὗτος ἐζῆσε περὶ τὰ τέλη τοῦ 11ου αἰῶνος (Οὐσπ., ἔ.ἀ., 116-7). Κατὰ ταῦτα ἡ διήγησις τοῦ Ἄθω πρέπει νὰ εἶναι τὸ ἀρχέτυπον πασῶν τῶν λοιπῶν. Ὑπολείπεται εἰσέτι νὰ εὐρεθῇ ὁ κρίκος συνδέσεως πρὸς τὸ ἱαμα τῆς Ἐπιδαύρου.

ZUSAMMENFASSUNG

Die Wunderheilungen des Asklepios in Epidauros wurden einer erneuten Prüfung durch Herrn Prof. Werner Peek, Halle, unterzogen. Die Lesungsverbesserungen am Wunder XLVI von Stela C ergeben, der geborgene Goldschatz *Θαργηλιῶνος μνηὸς ἐμ μεσημβρία ἐν τῇ λέοντος κεῖ[σθ]αι*.

Durch eine Wundererzählung aus Athos, die Uspenski 1880 publiziert hatte, ergibt sich, dass der Goldschatz im Kopfe (männlichen dieses Mal) einer Stela lag, wobei hier, wie auch im epidaurischen Falle nicht der Kopf selbst, sondern der Schatten des Kopfes gemeint war. Danach ist es klar, dass wir auf der Inschrift von Epidauros «ἐν τῇ λέοντος κεφαλῇ τὸ χρυσίον» wiederherstellen müssen.

1. Ὅρα καὶ HERZOG ἔ.ἀ. 116 — 17. Ἐκ προφορικῆς παραδόσεως καὶ διὰ στόματος τοῦ ἀειμνήστου Ξανθοῦδιδου ἀρκετὰ ἤκουσα περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ ὑπερφυσικοῦ μεγέθους μαρμαρίνου Ἀσκληπιοῦ τοῦ Λεβήνος (οὗ ὀλίγα λείψανα διατηροῦνται εἰσέτι), ἐπ' ἐλπίδι εὐρέσεως χρυσοῦ. Τὸ πρᾶγμα ἀποδίδεται εἰς τὸ γεγονός, ὅτι ἕλην ἐπιχρυσώσεως διετηροῦντο ἐπὶ τῶν πεδίων τοῦ θεοῦ.